

## Juku-Kalle Raid: kurb lugu sellest, kuidas Juhan Liiv end 130 aastat tagasi Poola kuningaks pidas

Traagilise saatusega Juhan Liivi (30. aprill 1864 – 1. detsember 1913) sünnist täitus aprilli lõpul 160 aastat. Juku-Kalle Raid kirjeldab põgusalt Juhan Liivi elukäiku kuni luuletaja üsna nukra lõpuni, mil süvenev vaimuhaigus käskis tal ennast hakata Poola ja Rumeenia kuningaks pidama. Miks meie klassikuga niimoodi läks?

**Fred Jüssi** on **Juhan Liivi** kohta öelnud: "Vist mitte keegi pole mind puudutanud nii sügavalt kui Liiv. Inimesed ei tee pahatihti vahet algelise ja lihtsa vahel – tee lihtsuseni on sageli kõige keerulisem."

Juhan Liiv on meie kultuurimaastikul üsna erandlik laternapost, kes ei kuulunud õieti kuhugi, aga kui mitmed kultuuriheerosed on unustusse vajunud, siis Liiviga ei juhtu seda kindlasti seni, kuni kõlab eesti keel.

Üksiku Liivi pintsak

**Jüri Talvet** kirjutab: "Eestis oli Juhan Liiv üksi. Päriselt ei mõistnud teda isegi nooreestlased **Gustav Suits** ja **Friedeberg Tuglas**, kes Juhan Liivi luulekaanonile eesti kirjanduses aluse panid."

Ent aeg on voolanud ja omamoodi täielikuks rahvuslikuks märgiks pole saanud mitte vaid tema tekstid, vaid hilisemad põlvkonnad on samastanud teda isegi Estonia teatri ehitusega – Juhan Liiv olla nurgakivi juurde auku visanud oma kulunud kuue, öeldes, et see on ainus, millega ta Estoniat toetada saab. Tegelikuses polnud asi niimoodi, aga see legend elab edasi rahvusliku eneseteadvuse majakana. Mis päriselt juhtus, pole muidugi kusagil fotol ega saati veel filmilindil.

Kallis kodumaa! Anna andeks, et ma nii vaene olen ja sulle midagi suurt ei või templi ehitamiseks annetada. Aga annan, mis mul on!

„Kallis kodumaa! Anna andeks, et ma nii vaene olen ja sulle

elu24.postimees.ee

Estonia teater  
Teater

midagi suurt ei või templi ehitamiseks annetada. Aga annan, mis mul on!" rääkinud Juhan Liiv 1911. aastal Estonia ehituse juures, haaranud oma räbala pintsaku ja tahtnud sellega "maja valmimist" toetada. Siinkohal olla siiski sekkunud linnavaht ja pintsak jäi kirjanikule alles.

Lugu pintsakust aitas õhinal levitada Friedebert Tuglas, kas see ka teatri ehituseks kogutavaid annetusi suurendas, on muidugi võimatu hinnata. Üsna varsti hakkasid levima jutud, nagu oleks Liivi pintsak Estonia keldrist üles leitud. Ja need lood on kordunud hiljemgi.

Juhan Liiv 19. sajandi lõpul

arhiiv

Juhan Liiv, Vene keisri ja Lydia Koidula poeg

Mõned aastad enne surma vaevasid Liivi juba luulud. Ta pidas ennast küll Poola kuningaks, ka Rumeenia kuningriik olla talle trooni pakkunud, teisalt oli ta kindel, et on Vene keisri **Aleksander II** ja **Lydia Koidula** poeg.

Kunagi jäi mul ühe antikvariaadi tolmunud riulilt näppu ajakirjaniku ja rahvavalgustaja **Peeter Grünfeldti** tagasihoidlik (32 lk) brošüür "Mälestusi Juhan Liivist". Grünfeldt kirjeldab, kuidas nägi Liivi esimest korda 1890. aastal Tartus, Tartu võõrastemajas Peterburi tänaval.

"Ta oli pikk, kuiwetand noormees, tagasihoidlik era-asjus, aga täis isamaalist kuumust, waimustust ja sütitawust Eesti etteawõtete ja tulewiku küsimustes".

Juhan Liiv jõudis olla õpetaja, aga kirjutas ka ajalehtede Virulane, Sakala ja Olevik. 3. septembril 1885 ilmus Liivil Tallinna ajalehes Virulane esimene luuletus – "Maikuu öö". Liiv oli siis 21-aastane.

1892 otsustas 28-aastane Liiv hakata vabakutseliseks kirjanikuks ning luuletajaks, aga kohe sai selgeks, et sellisel moel mitte kuidagi ära ei ela. Nõrga tervisega Liiv vaakus sageli nälja äärel, tihti toetasid teda sõbrsad. Sel perioodil elas Liiv Tartus Hetzeli tänaval (üüris sinna endale kitsukese toa), kus kirjutas jutustuse jutustuse "Vari".

Aga kirjastajat ta ei leidnud. Alles kahe aasta pärast (1894) ilmus "Vari" (esialgse pealkirjaga "Kui seda metsa ees ei oleks") trükis, lisandusid "Käkimäe kägu" ja "Nõia tütar".

Rõõm Juhan Liivi südames

Grünfeldt kirjutab episoodist, mil Liiv otsustas "vabakutseliseks hakata". Ta märgib:

"Olin talle mitu korda nõu andnud oma "Olewikus" ilmunud jutukatked raamatuna välja anda. Nüüd saatis ta selle ettepaneku täide Liivil oli lootus, et käsikiri ruttu ja hää raha eest saab ära müüa. Aga see lootus oli petlik."

130 aastat tagasi pistis ta hunniku oma käsikirju põlema, oli haoglaravil ning sai ägeda skisofreenia diagnoosi.

Õhtuti – olles päev otsa tagajärjetult mööda kirjastusi jooksnud – käis Liiv Grünfeldtile kurtmas, et "egas need kellegi inimesed ole. Weawad ninapidi, laskwad oodata, ei taha ega taha. Aega halb, raamatuid ei ostetawat jne". Ja mehe meeleolu langes iga päewaga. Tuli nähtawalle närwilikkus."

Kuna Tartus ei leidunud kirjastust, kes Liivile raamatu eest rohkem kui 10 rubla maksnud oleks, kirjutas Liiv Grünfeldti nõuandel Tallinnasse **H. Pihlaka** kirjastusse. Alla 35 rubla ta käsikirja ära anda ei tahtnud.

Grünfeldt:

"Jälle mõni päew ootamist, siis tuli wastus: "Wõtan. Maksan!"

Seda rõõmu, mida Liiv tundis!

Käsikiri läks teele – raha tuli.

Ei oska kirjeldada õnne, mida Liivi süda ilmutas. Ta oli õnnelik nagu laps, kes jõuluks ilusa pildiraamatu saand. Terwelt 35 rubla jutu eest ja see ka kohe käes! Elasime lõbusa õhtu ja jõime kaks pudelit õlutki "Wanemuises ära."

Juhan Liiv 1904. aastal

arhiiv

## Jälitusmaania

Sel perioodil tabas Liivi vaimuhaigus, 130 aastat tagasi pistis ta hunniku oma käsikirju põlema, oli haoglaravil ning sai ägeda skisofreenia diagnoosi. Pärast kliinikust pääsemist jäi Liiv siiski alatiseks haigeks ja elas nii viletsalt, et kui siirdus kodutallu Alatskivile, taotlesid sugulased talle isegi vallavalitsuse "vallavaese" toetuse. Ent just järgnevalt paarist aastast pärineb Liivi loomingu tuntuim osa.

Liivi tabas ka ilmselge jälitusmaania. Alatskivilt Tartusse sõites oli ta üsna kindel, et teda luuratakse. Ka kodus Alatskivil olla tema järele spioneeritud.

Grünfeldt mäletab Liivi kurtmist, kui nad kirjandusliku seltskonnaga maalt tulnud Liivi Tartus kohtasid:

"Igal pool walwawad ja luurawad mu kannul. Katan aknad kinni, et mind keegi wäljast ei näeks; panen tule põlema, et midagi saaksin kirjutada – aga kas arwad, et nad mu rahule jätawad? Ei. Poewad üles pööningule, puuriwad oherdiga lakke augu ja wahiwad säält alla tuppa."

"Kellest sa õige räägid, Liiw" küsib meist keegi.

"Kellest, kellest? kordab Liiw. "Näete, tulen täna linna, et nende käest pääseda, ja mis te arwate, kes seisab Peetri kiriku ligidal ja wahib mulle otsa nagu imeelukale? Wahib otsa ja irwitab. Mis on tal waja mulle niimoodi otsa wahtida?"

Liivi tabas ka ilmselge jälitusmaania. Alatskivilt Tartusse sõites oli ta kindel, et teda luuratakse. Ka kodus olla tema järele spioneeritud.

Nüüd teadsime kurba tõde, mis Liiwiga oli juhtunud: tema põdes tagaajamise-haigust. Miks ei pidanud linnawaht teda imestades silmitsema, kui Liiw palawal maikuupäeval, mil päikese kääs vähemalt 22 kraadi sooja, hall karwamüts pääs ja paks palitu seljas oli!"

Aastail 1904–1905 võimaldas arst **Juhan Luiga** Liivil elada Tartu närvikliinikus. Aeg-ajalt elas ta ka Tallinnas, Laiuse kirikumõisas, Raplas ja mujal.

Grünfeldti õhuke brošüür Juhan Liivist

Juku-Kalle Raidi riul

Poola ja Rumeenia kuningas

Grünfeldt kirjutab, et kui ta kohtas Liivi 1905. aastal, siis pikki aastaid nad üksteist enam ei näinud. Alles kevadel 1911 ilmus Liiv taas silmapiirile, sedapuhku juba koos selge kuninga-luuluga.

Grünfeldt kohtas Liivi Tallinnas ja kutsus ta külla lõunale. Jutt olla keerelnud harilike asjade ümber, meenutuses räägib Grünfeldt, et Liiv oskas, kui "ta waimlises tasakaalus oli", väga kenasti juttu vesta ja huvitavalt jutustada.

Ent see ei kestnud kaua. Grünfeldt:

"Äkki jäi ta tõsiseks ja ta näoilme muutus. Korraga ärkab ta nagu unenäost, ajab pää uhkesti püsti, waatab mulle näkku ja ütleb: "Sina, Grünfeldt, tead ju wististi ka, et ma Koidula ja Aleksander Teise poeg olen?"

Mina noogutasin pääd. Mida muud võisingi teha? Ja wastasin: "Muidugi!"

"Waadake," jätkas Liiw, "nii see on. Kui ka mõned seda ikka weel ei taha uskuda. Kui palju kordi on mind poolakad Warssawi kutsund! Kuidas mind Warssawis oodatakse! Ja kuidas mind sääl wastu wõetaks! Ikka puudub mul raha, ikka on tasku tühi!"

Ning Liiv pajatas, kuidas vaja vaid Varssavisse jõuda ja poolakad istutavad ta auga troonile ning teevad rikkamaks valitsejaks.

Aga et ma juba Poolamaa kuningas olen, kelle wastuwõtmiseks Warssawis suuri pidusi ette walmistatakse, siis ei wõi ma Rumeenia krooni enam wastu wõtta.

Seegi luulu oli areneva iseloomuga ning kippus paisuma. Grünfeldt räägib oma brošüüris, kuidas mõni aeg pärast eelkirjeldatud Liiv jälle tema juures lõunatas, ajas elavalt juttu, "tegi terawat nalja", sõi isuga, aga mitte lihatoitu, mida ta eriti ei armastanud.

Rahvavalgustaja Peeter Günfeldt meenutab Juhan Liivi

arhiiv

Siis aga muutus meeleolu.

"Äkitselt pöördus ta otsekohe minu poole ja pajatas: "Tead Grünfeldt? Ma olen selle asja nüüd põhjalikumalt järele mõelnud ja otsusele jõudnud, et see nii ei lähe! Mulle pakutakse juba ammu Rumeenia krooni. Aga et ma juba Poolamaa kuningas olen, kelle wastuwõtmiseks Warssawis suuri pidusi ette walmistatakse, siis ei wõi ma Rumeenia krooni enam wastu wõtta. Nüüd, siin sinu laua ääres istudes ja nähes, et sul lapsed on, kellele kindlat tulewikku waja, siis ma annan selle sulle!"

Siis ütles mu abikaasa:

"Täname, herra Liiw. See kulub ära. Siis saame kord ometi ka kuninglikult kõhud täis süüa ja hästi riides käia, mis ajakirjanikuna mõnikord wõimatu on!"

Wastus meeldis Liiwile; ta naeris waljusti ja hääsüdamlikult."

Korra nägi Grünfeldt Liivi veel Tapa perroonil, kus rong pikemat aega peatus. Liiv jalutas rongi ees uhkelt edasi-tagasi, pea püsti.

"Nähtawasti etendas ta oma waimus parajasti Poolamaa kuninga osa, kes minusuguse hariliku pääle wõis ülewalt alla waadata.

Minu küsimuse pääle, kas ta minuga seltsis puhwetisse ei soowiks tulla, wastas ta õlgu kehitades ja majesteetlikult: "Ei ole aega."

See oli wiimane kord, mil ma Liivi nägin. Natuke enam kui kaks aastat hiljem oli Juhan Liiw surnud."

\*

Kõige põhjalikumaks koguks Liivi luuletustest võib pidada kirjastuse "Tänapäev" 2013 ja 2022 (juurdetrükk) välja antud raamatut "Lumi tuiskab, mina laulan", kuhu on Liivi loomingust kirjutanud põhjaliku essee koostaja Jüri Talvet.

